

VICTOR HUGO BESCHRIJFT HOE DOOR TOEDOEN VAN GENTENAARS DE BULTE-NAAR VAN DE PARIJSE NOTRE DAME QUASIMODO ONTDEKT WERD (1482)

Luc Devriese

Victor Hugo voert in de eerste hoofdstukken van zijn ‘Notre Dame de Paris’ twee Gentenaars, Willem Rijn en Jan van Coppenole op. Dat zijn historische figuren die in 1482 in opdracht van hun stad een diplomatieke missie vervulden in de Franse hoofdstad. Dit droeg bij tot het sluiten van het verdrag van Arras (23 december 1482), waarbij het Huis van Bourgondië zijn oude erfgebied Bourgogne samen met Artois moest afstaan aan het Franse koningshuis. Het Gentse duo zou er, volgens Hugo, een narrenprijskamp organiseren aan de voet van de Parijse hoofdkerk. Wie is de zotste, de lelijkste? De afzichtelijke, gebochelde Quasimodo, die er schuilhield en kerkasiel genoot, werd de onbetwiste winnaar, niet met een narrenmasker, maar met zijn eigen aangezicht. Het boek van Hugo kende een enorm succes. Meerdere uitgaven waren schitterend geïllustreerd met talrijke gravures, waarvan er hier een drietal weergegeven worden. ‘Notre Dame de Paris’ van V. Hugo blijft belangrijk in de West-Europese kunstgeschiedenis, omdat het werk respect voor oude monumenten sterk bevorderde, en de neogotiek op het Europese continent hielp lanceren.

We starten met de beschrijving door Victor Hugo van de plechtige intrede in het Parijse koninklijk paleis van de gezanten van Maximiliaan van Oostenrijk (le duc d’Autriche, in de tekst). Ze schrijden twee per twee de ontvangstzaal binnen. De portier - deurwaarder kondigt hun namen en functies of titels aan. Hij begrijpt ze maar half en verhaspelt ze. De Franse omstaanders kunnen hun lachlust maar nauwelijks verbergen. Maar het zijn ‘bonnes têtes Flamandes, figures dignes et sévères’, schrijft Hugo. Ze lijken op degene die Rembrandt zo sterk deed uitkomen op de zwarte achtergrond van zijn ‘Nachtwacht’.

Eén uitzondering nochtans: iemand met een fijn gezicht, intelligent, sluw met de snuit van een aap en een diplomaat (‘espèce de museau de singe et de diplomate’). De kardinaal, die aan het hoofd stond van de Franse onderhande-

laars, doet drie stappen naar hem toe en maakt een diepe buiging, hoewel de man, Willem Rijm, slechts raadsheer en pensionaris van de Stad Gent was.

Afb. 1. De Vlaamse afgezanten: een overduidelijk stoere Coppenole naast de arglistige Rym.
Tekening Foulquier; Graveerwerk Méaulle.

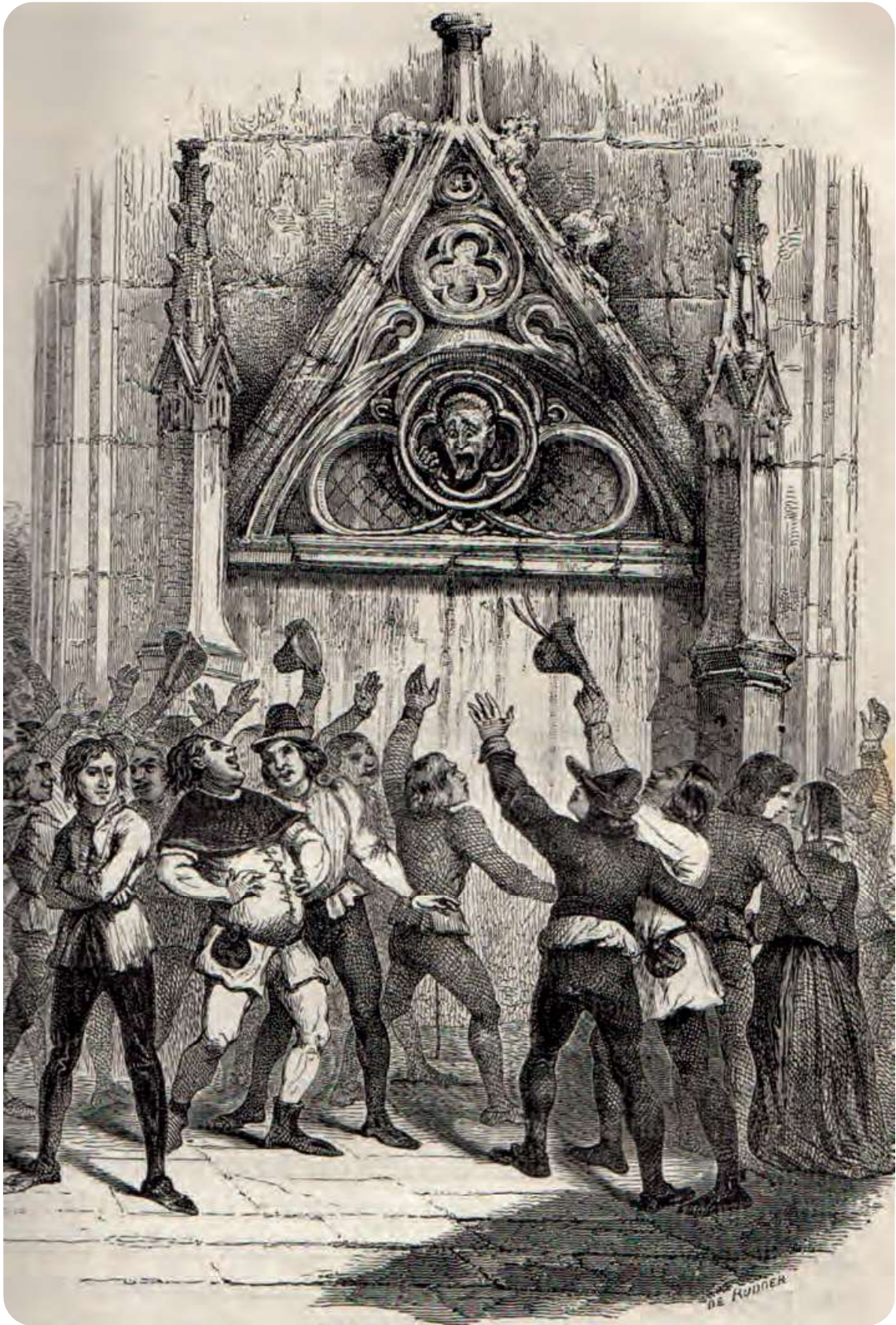
Terwijl de pensionaris en de kardinaal naar elkaar toe buigen en stilletjes beleefdheden uitwisselen, presenteert zich een grote man met breed gezicht bij Rijm (afb. 1). Zijn vilten muts en leren vest contrasteren sterk met de kledij van het overige gezelschap, in fluweel en zijde gehuld. De portier denkt met een of andere koetsier te maken hebben en houdt hem tegen. “Hela, vriend, hier kom je niet binnen.” De man in leren vest duwt de bediende opzij. “Wat wil deze drolligaard” buldert de reus, “zie je dan niet wie ik ben?” “Uw naam?” “Jan Coppenole”. “Uw kwalificaties?” “Kousenmaker in het huis met kenteken De Drie Kettingkjes”.

De portier deinst achteruit. Schepenen of een burgemeester aankondigen, dat kan nog, maar een kousenmaker? Daar heeft hij het moeilijk mee. Het publiek houdt de adem in. De kardinaal, die al twee dagen die Vlaamse beren aan het aflikken was, om ze meer presentabel te maken, doet een stap opzij. De situatie is genant. Maar Rijm komt met een zuinig lachje tussen beide. Hij fluistert de deurwaarder toe: “Kondig aan: meester Jan Coppenole, klerk bij de schepenenbank van Gent”. De kardinaal bevestigt met luide stem: “Meester Jan Coppenole, schepenenklerk van de illustere Stad Gent”. Rijm snapt het wel, maar Coppenole houdt vol. “Neen, ik zweer het je: Jan Coppenole, kousenmaker. Hoor je het, portier? Niets meer of minder. Kousenmaker is mooi genoeg.” Het publiek dat overwegend volks is, applaudiseert. Coppenole groet fier de kardinaal, en deze geeft de machtige burger, waarvoor koning Louis XI ontzag had, een wedergroet ten beste.

Men begint ter plaatse een feestje op te bouwen. Het is tijdens de jolige herrie die er ontstaat, dat Coppenole voorstelt een narrenkoning te kiezen, zoals de gewoonte is in zijn thuisstad, zegt hij. De bijval is unaniem. Hoe zou men de verkiezing organiseren? Wie zou er zottenkoning worden? De deelnemer die het zotste masker opzet en de gekste bekken trekt, wordt de ‘pape des fous’. Een geschikte locatie is gauw gevonden: onder de toren van de kapel van Louis XI in de Notre Dame.

De ene na de andere kandidaat laat zijn narrenmasker of tronie zien voor het roosvenster boven de toegangsdeur (afb. 2). Het publiek joelt, roept en tiert. ‘L’orgie devenait de plus en plus flamande’, schrijft Victor Hugo. Het duurt tot er plots een afschuwelijk lelijke kop voor de opening verschijnt. Het blijkt geen masker te zijn, maar een echt gezicht (afb. 3). Een verschrikkelijk gezicht: neus in tetraëdervorm, mond tot aan de oren reikend, een klein oogje half verscholen achter rosse brosharen, het andere oog helemaal verdwijnend onder een enorme wrat, uit mekaar staande tanden als kapotte kantelen van een vestmuur, een ingedeukte kin, een dikke eeltige lip waarboven een tand uitsteekt, als het ware verdwaald. En boven alles dan die gezichtsuitdrukking: mengsel van kwaadaardigheid, verwondering en... tristesse.

Het is Quasimodo. De beschrijving van de mooie zigeunerin (l’Egyptienne) Esmeralda met haar onafscheidelijke witte geitje, ontbreekt in dit fragment. Dit tweede hoofdpersonage van het boek, lieflijke beschermster van het ‘monster’, kregen de Gentenaars ten tonele gevoerd door Victor Hugo, niet te zien. Met de hierboven beschreven scène was hun bescheiden rolletje in ‘Notre Dame de Paris’ uitgespeeld. Veel betekent het niet, maar het illustreert overtuigend hoe Victor Hugo in de jaren 1830 de macht van de niet - adellijke Vlaamse, en speciaal de Gentse gemeentenaren, meende te mogen belichten.

Afb. 2. De wedstrijd. De smoel van een grimassen trekkende kandidaat verschijnt in het roosvenster. Tekening De Rudder; graveerwerk Laisné.

Naschrift

De tijden waren woelig. De Gentenaars en de Bruggelingen waren allesbehalve vriendjes van Maximiliaan, die over onze gewesten regeerde in naam van zijn vrouw Maria van Bourgondië. Een niet bepaald neutrale waarnemer, de Franstalige Vlaming Philippe de Commines, hoveling en kroniekschrijver bij de Bourgondiërs, laat uitschijnen dat de hier beschreven Gentenaars bij hun diplomatieke missie probeerden de Fransen uit te spelen tegen het Bourgondische hertogelijk huis, in de persoon van de Habsburger Maximiliaan. Dat schrijft, onder andere, stadsarchivaris Victor Fris in zijn (politieke) ‘Histoire de Gand’ (p. 138-139 van de tweede druk, 1930). De Gentse gezant Van Copenole in Parijs was niet Jacob (Jacques), zoals Hugo schrijft, maar Jan. Dit illustreert de vrijheid die hij nam in zijn pseudohistorische beschrijvingen, iets wat de auteur zelf grif toegaf. Een van zijn bedoelingen was, schrijft hij, in de mate van het mogelijke, de liefde voor de nationale architectuur te bevorderen. Het woord ‘nationaal’ werd hier niet zomaar gratuit gebruikt.

Dit GT stukje is gebaseerd op de eerste volledige uitgave van ‘Notre Dame de Paris’ (Parijs, 1832). Daarin lees je ook de felle uitval van Hugo naar de ‘écoles et académies’ van zijn tijd, die bouwkundigen afleverden zonder enig gevoel voor de schoonheid van de vele oude monumenten die Frankrijk telde. Meer nog: het zijn iconoclasten (beeldenstormers) die niets liever wilden dan de middeleeuwse gebouwen in de vernieling te storten.

De afbeeldingen zijn overgenomen uit een niet gedateerde druk zonder uitgeversnaam, vermoedelijk volledig, zowel wat de tekst betreft als de afbeeldingen. Misschien een van die roemruchte Belgische ‘roofdrukken’, die in die tijd floreerden? Veel romans (Balzac, Dumas, Sand, Hugo, enz...) verschenen eerst in feuilletonvorm, bv in de ‘Revue de Paris’. Van zodra er Fin stond, verscheen er in België een roofdruk (contrefaçon, édition pirate). Deze liep voor op de definitieve druk in Frankrijk, die meestal ‘chiquer’ was, veelal geïllustreerd, en ook herzien en gecorrigeerd. De piratenversies waren veel goedkoper dan de originele uitgaven, doordat er geen extra kosten, zoals vergoedingen voor auteurs, aan verbonden waren. Dat was blijkbaar toen een lucratieve business, vooral in Brussel.

Nog een woordje over de betoverend mooie ‘Egyptienne’ Esmeralda van Victor Hugo. Toen de zigeuners omstreeks de vijftiende eeuw uit hun toenmalig woongebieden in Midden Azië naar Europa migreerden, dacht men verkeerdelijk dat deze mensen uit Egypte afkomstig waren. Men sprak van ‘Gypten’, woordvorm te vergelijken met die van Gypsies in het Engels en

Afb. 3. Quasimodo, de winnaar. Tekening G. Brion; graveerwerk Yon-Perrichon.

Gitanos in het Spaans. Merelbeke kent nog steeds een Egyptessenplein, een heel eind buiten het dorpscentrum. Ook het zonderlinge dialectwoord ‘betsipt’ is er van afgeleid. Het betekent volgens de Gentse (Oost-Vlaamse) woordenboeken van Cocquyt en Debrabandere: betoverd, bezeten. Je vindt het ook in de uitdrukking ‘iemand betsippen’: door voorspellingen zijn of haar lot moedwillig nadelig beïnvloeden. Dit dateert uit de tijd dat zigeunerinnen bij ons aan hand lezen deden en toekomst voorspelden. Esmeralda was dus een zigeunerin.

Met dank aan Luc Denorme en Lieve Okerman